This text is published under the Creative Commons Attribution licence 4.0 (CC BY).

Klimatet i konstitutionen: några tankar om klimatkonstitutionalism i Sverige*

*Gustav Stenseke Arup***

Abstract

In recent years, Sweden has experienced a climate policy rollback, contributing to an estimated 7% increase in CO_2 emissions in 2024. This development has unfolded despite Sweden's climate-related obligations under domestic, EU, and international law. The article examines the tension between the government's insufficient climate policies and its legal commitments through the lens of constitutional law. Drawing on international research on climate constitutionalism and theories of interlegality, it adopts a process-oriented perspective to trace how Sweden's climate commitments give rise to constitutional norms through dynamic, relational, and indeterminate processes.

The analysis suggests that the rollback is not due to an absence of constitutional provisions on climate obligations. Rather, as constitutional meaning emerges through interrelated legal, political, and social-ecological processes, the effectiveness of climate constitutionalism depends not on any particular form but on its capacity to shape climate policy in practice.

Keywords: Klimatkonstitutionalism, klimaträtt, interlegalitet, processfilosofi

1. Inledning

Sedan Tidöregeringen tillträdde hösten 2022 har Sveriges tidigare ambition att vara ett internationellt föredöme i klimatarbetet bleknat något.[1] År 2024 ökade Sveriges utsläpp av växthusgaser med 7 % trots att Sverige enligt vissa beräkningar behöver minska sina utsläpp med 20 % per år för att följa Parisavtalet.[2] Det klimatpolitiska rådet och Naturvårdsverket har flera gånger påpekat att regeringens politik driver på utsläppsökningarna.[3] Liknande kritik har även riktats mot regeringen från OECD och EU-kommissionen

* The article is an outcome of the project *Klimatet i konstitutionen: om de konstitutionella ramarna för den offentliga maktens klimatarbete i Sverige* funded by the Faculty of Arts and Social Sciences at Karlstad university (Dnr HS 2024/1290). I would like to thank the anonymous reviewer for their valuable comments and constructive feedback, which have greatly improved the manuscript.

** Senior lecturer in jurisprudence at Karlstad business school, Karlstad university.

[1] J Ergon, R Hildingsson och M Karlsson, 'Exploring a green Swedish model: Coinciding and contradictory interests on a just climate transformation in Sweden' (2025) 54 *Ambio* 1237.

[2] I Stoddard och K Anderson, *A new set of Paris Compliant CO2-Budgets for Sweden* (Carbon Budget Briefing Note 1, 2022).

[3] C Hermansson m fl, *Klimatpolitiska rådets rapport 2023* (Rapport nr 6, Klimatpolitiska rådet 2023); Å Persson m.fl., *Klimatpolitiska rådets rapport 2024* (Rapport nr 7, Klimatpolitiska rådet 2024); Å Persson m fl, *Klimatpolitiska rådets rapport 2025* (Rapport nr 8, Klimatpolitiska rådet (2025); Naturvårdsverket, 'Sveriges utsläpp och upptag av växthusgaser' (hämtad 7 augusti 2025) https://www.naturvardsverket.se/data-och-statistik/klimat/sveriges-utslapp-och-upptag-av-vaxthusgaser/; Naturvårdsverket, Skrivelse 2024-04-12, underlag till regeringens klimatredovisning 2024 (ärendenummer NV-03980-23); prop. 2025/26:1 Bilaga 4.

och omsvängningen har uppmärksammats i internationella medier.[4]

Ambitionssänkningen sker trots att Sverige genom såväl svensk lagstiftning som internationell rätt och EU-rätt förbundit sig till ambitiösa klimatpolitiska mål.[5] Fram till 2023 hade Sverige ett överskott i förhållande till utsläppsmålen i EU:s ansvarsfördelningsförordning (ESR).[6] Prognoser i klimatredovisningen för statsbudgeten 2025/26 visar att utsläppen efter 2024 ligger över den minskningsbana som krävs, vilket innebär att överskottet snabbt äts upp och att Sverige nu ser ut att missa målen för 2030.[7] Samtidigt har nettoupptaget av koldioxid i markanvändningssektorn minskat kraftigt, vilket gör att Sverige även ser ut att få ett stort underskott i förhållande till EU:s klimatmål för markanvändning (LULUCF).[8] Europadomstolen har visat att Europakonventionen förpliktar konventionsstaterna att vidta rimliga åtgärder för att motverka klimatförändringarna och enligt 1 kap. 2 § 3 st. regeringsformen ska det allmänna främja en hållbar utveckling som leder till en god miljö för nuvarande och kommande generationer.[9] EU-domstolen och Europadomstolen har sanktionsmöjligheter om det konstateras att Sverige bryter mot sina förpliktelser och även den svenska högsta domstolen (HD) har uttalat att de skulle kunna pröva en talan mot den svenska staten angående dess klimatarbete.[10]

Regleringar med konstitutionell betydelse på klimatområdet saknas alltså inte men verkar inte hindra riksdag och regering från att driva politik som bidrar till högre koldioxidutsläpp.[11] I den här artikeln fokuserar jag på den ovan beskrivna kontrasten mellan regeringens otillräckliga klimatpolitik och kraven i klimatregleringar med konstitutionell betydelse och diskuterar vad diskrepansen mellan dem innebär för klimatet i den svenska konstitutionen. Snarare än att ge en heltäckande bild av gällande rätt använder jag exempel på klimatregleringar med konstitutionell betydelse för att diskutera hur

[4] Europeiska Kommissionen, COM(2024)627, *Recommendation on Economic, Social, Employment, Structural and Budgetary Policies of Sweden* (2024); OECD, *Environmental Performance Reviews: Sweden 2025*; The Guardian, 'Swedish government faces backlash after slashing climate budget' (21 September 2023) https://www.theguardian.com/world/2023/sep/21/swedish-government-faces-backlash-after-slashing-climate-budget/; Inside Climate News, 'Sweden retreats from environmental commitments' (3 August 2025) https://insideclimatenews.org/news/03082025/sweden-retreats-from-environmental-commitments/.

[5] Klimatlagen (SFS 2017:720); Riksdagens klimatmål (Riksdagsskrivelse 2016/17:320); Parisavtalet (2015) FNTS 6 ILM 286; FN:s ramkonvention om klimatförändringar (UNFCCC) 1771 UNTS 107; EU:s klimatpaket: Förordning (EU) 2021/1119 om klimatlag; Förordning (EU) 2018/842 om ansvarsfördelning; Förordning (EU) 2018/1999 om LULUCF; Direktiv 2003/87/EG om utsläppshandel; Övriga relevanta EU-förordningar och direktiv: Direktiv 2018/2001/EU om främjande av användning av energi från förnybara källor; Direktiv 2012/27/EU om energieffektivisering; Förordning (EU) 2019/631 om utsläpp från personbilar och lätta lastbilar; Förordning (EU) 2014/94 om infrastruktur för alternativa bränslen; Förordning (EU) 2023/1805 om förnybara och koldioxidsnåla bränslen för sjötransport; Förordning (EU) 2023/2405 om hållbar lufttransport.

[6] Prop. 2025/26:1 Bilaga 4, 23–24.

[7] A.a.

[8] A.a. 25–27.

[9] Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland (Grand Chamber, European Court of Human Rights), Application No. 53600/20, judgment of 9 April 2024.

[10] HD beslut i mål Ö 7177-23 (Auroramålet). Även om de inte sagt något om sannolikheten för att en sådan talan skulle kunna vara framgångsrik.

[11] Något regeringen verkar bli allt mer öppen med. I DN 20/9 2025 sade EU-minister Jessica Rosencrantz "att nå våra klimatmål som det ser ut just nu skulle kräva en kraftigt höjd reduktionsplikt och kraftigt minskad skogsavverkning. Det är inte ett alternativ för den här regeringen." Sverige vädjar till EU – vill ha sänkta klimatkrav på skogen, Dagens Nyheter (19 september 2025) https://www.dn.se/sverige/sverige-vadjar-till-eu-vill-ha-sankta-klimatkrav-pa-skogen/. Det innebär dock inte att riksdag och regering helt struntar i de klimatrelaterade regelverken. Miljömålsberedningen är tex. överens om att ambitionsnivån i klimatarbetet ska hållas intakt och att klimatmålen för 2030 inte ska sänkas, se SOU 2025:107.

de konstitutionella klimatkraven skapas genom förändringar i, och sammanvävningar mellan, konstitutionella rättskällor med olika ursprung. Med avstamp i den internationella klimatkonstitutionella forskningen och i teoribildningen kring interlegalitet undersöker jag de konstitutionella ramarna för klimatarbetet från ett processorienterat perspektiv. Genom att utgå från konstitutionens komplexitet försöker jag artikulera nyansskiftningar i olika normers funktioner och spåra processer som kan justeras för att gynna klimatarbetet. Ett syfte är att försöka hitta ett språk för att beskriva de klimatrelaterade konstitutionella normerna bortom distinktionen bindande/icke-bindande. Fokuset i undersökningen är framförallt på förändringar och relationer mellan några centrala regleringar. Att bättre förstå hur klimatarbetet påverkas av nu gällande klimatregleringar bör vara en förutsättning för att kunna använda konstitutionella argument progressivt i klimatarbetet.

Artikeln inleds med en kort diskussion kring begreppet konstitution. Därefter följer en översikt över några diskussioner som förts inom rättsvetenskaplig forskning om miljökonstitutionalism, klimatkonstitutionalism och inom den svenska miljörättsvetenskapen. Jag analyserar sedan den svenska konstitutionella klimaträtten utifrån ett processorienterat perspektiv genom att göra nedslag i vissa centrala regleringar och diskutera dem utifrån begreppen förändring, relation och obestämbarhet. Artikeln avslutas med några reflektioner kring miljö- och klimatkonstitutionalismens potential och behovet av ytterligare forskning.

2. Konstitutionen, miljön och klimatet

2.1 Konstitution

Som beskrevs i inledningen regleras den svenska klimaträtten i flera rättskällor med skiftande tyngd, ursprung och konstitutionell betydelse. Eftersom artikelns fokus ligger på konstitutionella aspekter vill jag inledningsvis redogöra för några teoretiska utgångspunkter gällande begreppet konstitution som ligger till grund för den senare analysen i artikeln.

Även om Sverige saknar ett dokument som kallas konstitution är det inte ovanligt att ordet används som ett samlingsbegrepp för våra grundlagar och andra normer med konstitutionell betydelse.[12] Ett begrepp som ofta används på ett liknande sätt är författning.[13] I den här artikeln har jag valt att använda termen konstitution eftersom det är det begrepp som används i den internationella litteraturen om miljökonstitutionalism och klimatkonstitutionalism och även tydligare knyter an till internationell rättsvetenskaplig litteratur om konstitutionell teori, folkrätt och komparativ rätt.[14] Det är också ett tydligare begrepp än författning, eftersom författning också används som ett samlingsbegrepp för juridiska regler generellt.[15]

En distinktion kan göras mellan konstitutionen i formell mening och konstitutionen i materiell mening.[16] Den formella konstitutionen består av de dokument som formellt gör anspråk

[12] Se t.ex. I Mattsson och O Petersson, 'Makten över politikens spelregler' i I Mattsson och O Petersson (red.), *Svensk författningspolitik* (Studentlitteratur 2022, 6:e uppl.) 20–21.

[13] A.a.

[14] Se t.ex. L Collins, *The Ecological Constitution: Reframing Environmental Law* (Routledge 2021); J Jaria-Manzano och S Borrás (red.), *Research Handbook on Global Climate Constitutionalism* (Edward Elgar Publishing 2019); M Niehaus, *Global Climate Constitutionalism "from below": The Role of Climate Change Litigation for International Climate Lawmaking* (Springer Nature 2023).

[15] J Nergelius, *Svensk Statsrätt* (Studentlitteratur 2022, 5:e uppl.) 23.

[16] Se t.ex. H Kelsen, *Den rena rättsläran*, övers. U Bindreiter (Thales 2008) 257. Olika rättsvetare har använt andra begrepp för att artikulera skillnaden mellan konstitutionen i formell mening och i någon bredare betydelse. För en översikt, se R Bellamy och J King, 'Introduction: Of Constitutions and Constitutional Theory' i R Bellamy och J King (red.), *The Cambridge Handbook of Constitutional Theory* (Cambridge University Press 2024).

på att utgöra konstitutionen, medan den materiella konstitutionen består av alla de normer, skrivna som oskrivna, som har konstitutionell betydelse genom att de reglerar utövandet av den offentliga makten.[17] I materiellt avseende har alla länder en konstitution, oavsett om den är nedskriven i ett specifikt dokument som kallas konstitution eller inte.[18] I Sveriges materiella konstitution ingår därmed även exempelvis riksdagsordningen och vallagen, grundläggande rättsprinciper, konstitutionell sedvana och kultur, men även regleringar från EU och andra internationella organ som i praktiken påverkar utövandet av den offentliga makten. Även hur konstitutionella aktörer förhåller sig till, tolkar och använder konstitutionella regler, liksom den legitimitet deras agerande uppbär, får betydelse för Sveriges materiella konstitution. En konstitution är alltså dynamisk snarare än statisk och därtill tätt sammankopplad med samhällsutvecklingen i stort.[19]

Även om man ofta beskriver konstitutioner som bundna till en viss nation, är de även mer eller mindre förbundna med fenomen och företeelser bortom nationalstaten.[20] Inte minst inträdet i EU och Europakonventionens ökande betydelse har påverkat utformningen och tolkningen av regeringsformen men också dess konstitutionella funktion, betydelse och författningskulturen generellt.[21] Det här är en utveckling som Sverige delar med många andra länder i världen och åtminstone sedan 1950-talet har det därför inom den internationella rättsvetenskapen pågått en diskussion om hur den internationella rätten och dess förhållande till nationell rätt kan förstås på ett mer integrerat sätt.[22] Med begrepp som transnationell rätt, rättspluralism, interlegalitet, interaktiv rättsbildning, och entangled legalities, har rätten undersökts post-nationellt, som en mer horisontellt integrerad helhet, där juridiken formas på olika platser men inte nödvändigtvis i en på förhand given normhierarki.[23]

Centralt för de här teoribildningarna är idén om att världens rättssubjekt vid varje givet tillfälle påverkas av en pluralitet av normer av olika ursprung.[24] På grund av interlegaliteten i vår globaliserade värld påverkas de nationella juridiska rationaliteterna av influenser från många olika håll samtidigt utan att det alltid går att säga exakt vilka normer som gör vad i sam-

[17] M Derlén, J Lindholm och M Naarttijärvi, *Konstitutionell rätt* (Wolters Kluwer 2025 uppl. 3) 29. För en översikt, se Bellamy och King (n 16).

[18] Begreppet materiell konstitution har även använts på ett betydligt bredare och mer marxistiskt influerat sätt, se M Goldoni och M. A. Wilkinson, (red.) *The Cambridge handbook on the material constitution* (Cambridge University Press 2023). I den här artikeln utgår jag från den betydelse av materiell konstitution som Mattias Derlén m.fl. använder i deras omfattande lärobok Konstitutionell rätt, se (n 17). Mattsson och Petersson (n 12) ger uttryck för en liknande förståelse. Därmed har jag under skrivandet heller inte haft för avsikt att spåra konstitutionens materialitet på ett mer nymaterialistiskt sätt.

[19] Derlen m.fl. (n 17) 30.

[20] För en intressant bok i ämnet, se G Teubner, *Constitutional Fragments: Societal Constitutionalism and Globalization* (Oxford University Press 2012).

[21] O Wilske, 'Regeringsformen och författningskulturen' i A Jonsson Cornell, M Ruotsi, Caroline Taube och O Wilske (red.) De lege 2024: Regeringsformen 50 år 1974–2024 (Iustus förlag 2024). Se även A Jonsson Cornell, 'Inledning' i A Jonsson Cornell (red.), *Komparativ konstitutionell rätt* (Iustus 2020 3:e uppl.). För en detaljerad genomgång av hur innehållet i regeringsformen påverkats direkt och indirekt, se K Åhman, Regeringsformen och Europarätten (Norstedts Juridik 2023).

[22] J Klabbers, 'Dystopian legalities: A reply to Nico Krisch' (2022) 20 *International Journal of Constitutional Law* 507. För en noggrann genomgång av konstitutionell pluralism och sammanvävningen mellan nationell och överstatlig rätt, se C Lebeck, *De konstitutionella gränserna för tillämpning av överstatlig rätt: en komparativ studie* (Jure 2019). Se särskilt kapitel 3.

[23] För en översikt, se N Walker, 'Legalising inter-legality' (2022) 1 European Law Open 216. Se även A Hultqvist, 'Internationell interaktiv rättsbildning i skatterätten' [2014] Skattenytt 77.

[24] P S Berman, *Global Legal Pluralism: A Jurisprudence of Law Beyond Borders* (Cambridge University Press 2012).

manhanget.[25] Snarare än att bestå av sammanvägningar av normer från separata rättskällor skapas rättsliga argument och rationaliteter i relationerna mellan rättskällorna.[26] På samma sätt formas rättskällor i sin tur av relationer mellan andra källor och fenomen. Vad som uppfattas som separata normer är snarare virvlar i samma flöde, meta-stabila former som blir till i relationerna med varandra. Normerna karaktäriseras alltså inte bara av sina relationer, de konstitueras av dem.[27] Att förstå rättsreglers sammanvävning genom dess influenser, hur de tillkommit i gemensamma processer eller hur de tillämpas med referenser till varandra, blir därmed en sorts efterhandskonstruktion som förvisso kan användas i ett juridiskt resonemang men som inte kan göra anspråk på att beskriva en egentlig historisk verklighet. I avsnitt 3 har jag inspirerats särskilt av de här skolbildningarna och använder dem för att förstå relationaliteten som präglar svenska klimatregleringar med konstitutionell betydelse.

2.2 Miljö och konstitution

Konstitutionens fundamentala betydelse i rättssystemet och i samhällsbygget innebär att progressiva konstitutionella normer har en särskild potential att påverka miljön i en positiv riktning.[28] I takt med att miljöfrågor fått allt mer uppmärksamhet har därför även miljörelaterade konstitutionella normer ökat globalt de senaste 50 åren.[29] Miljörelaterade regler återfinns nu i många konstitutioner världen över och det senaste decenniet har ett stort antal miljörelaterade rättsprocesser med konstitutionella argument drivits globalt.[30] I takt med att det konstitutionella intresset för miljöfrågor ökat och miljökriserna eskalerat har forskningsfälten miljökonstitutionalism och klimatkonstitutionalism vuxit fram.[31]

Sam Bookman har kategoriserat miljökonstitutionalismfältet i tre inriktningar.[32] Den första inriktningen består av forskning som

[25] B de Sousa Santos, 'Law: A Map of Misreading. Toward a Postmodern Conception of Law' (1987) 14 Journal of Law and Society 279. Se också bidragen i P S Berman (red.) *The Oxford Handbook of Global Legal Pluralism* (Oxford Academic 2020).

[26] N Krisch (red.), *Entangled Legalities Beyond the State* (Cambridge University Press 2021); N Krisch, 'Entangled Legalities in the Postnational Space' (2022) 20 International Journal of Constitutional Law 476.

[27] J Klabbers och G Palombella (red.), *The Challenge of Inter-Legality* (Cambridge University Press 2019).

[28] D R Boyd, *The Environmental Rights Revolution: A Global Study of Constitutions, Human Rights, and the Environment* (University of British Columbia Press 2011); C Jeffords och L Minkler, 'Do Constitutions Matter? The Effects of Constitutional Environmental Rights Provisions on Environmental Outcomes' (2016) 69 Kyklos 294; A Cepparulo, G Eusepi och L Giuriato, 'Can Constitutions Bring About Revolutions? How to Enhance Decarbonization Success' (2019) 93 Environmental Science & Policy 200; C Jeffords, 'On the Relationship Between Constitutional Environmental Human Rights and Sustainable Development Outcomes' (2021) 186 Ecological Economics 107049.

[29] S Bookman, 'Demystifying Environmental Constitutionalism' (2024) 54 Environmental Law 1.

[30] Se https://ecojurisprudence.org/ hämtad 2025-08-07.

[31] J R May och E Daly, *Global Environmental Constitutionalism* (Cambridge University Press 2015); L J Kotzé, *Global Environmental Constitutionalism in the Anthropocene* (Bloomsbury Publishing 2016); J R May och E Daly, *Judicial Handbook on Environmental Constitutionalism* (United Nations Environment Programme 2017); J C Gellers, *The Global Emergence of Constitutional Environmental Rights* (Routledge 2017); L K Weis, 'Environmental Constitutionalism: Aspiration or Transformation?' (2018) 16 International Journal of Constitutional Law 836; J R May och E Daly (red.), *Implementing Environmental Constitutionalism: Current Global Challenges* (Cambridge University Press 2018). J Sohnle, *Le Constitutionnalisme Environnemental: Quel Impact sur les Ordres Juridiques?* (Peter Lang Verlag 2019); L Collins, *The Ecological Constitution: Reframing Environmental Law* (Routledge 2021); T Cadman, M Hurlbert och A C Simonelli (red.), *Earth System Law: Standing on the Precipice of the Anthropocene* (Routledge 2021); D Amirante och S Bagni (red.), *Environmental Constitutionalism in the Anthropocene: Values, Principles and Actions* (Routledge 2022); M Murcott, *Transformative Environmental Constitutionalism* (Brill 2022); P D Burdon, *The Anthropocene: New Trajectories in Law* (Routledge 2023); Bookman (n 29).

[32] Bookman (n 29).

undersöker hur redan existerande konstitutioner kan användas och utökas i en progressiv riktning. Det kan handla om att undersöka hur miljö-rättigheter eller miljörelaterade principer kan inkluderas i befintliga grundlagar eller om att utveckla strukturer som kan främja prioriteringen av miljöfrågor på konstitutionell nivå. Den här inriktningen täcker därmed in den forskning på naturens- och djurs rättigheter som syftar till att utveckla befintliga konstitutioner snarare än omdana dem i grunden. Även den pågående utvidgningen av människorättsliga ramverk som renderat en mängd rättsfall nationellt såväl som internationellt, liksom andra former av strategiska processföringar, är en del av den här inriktningen.[33] En andra inriktning utgörs av forskning som förespråkar mer teknokratiska lösningar, där utgångspunkten är att miljöproblem bör hanteras av experter snarare än i de representativa demokratiska systemen. I Sverige är kanske den mest tongivande förespråkaren för den här inriktningen Torbjörn Tännsjö.[34] I praktiken är det här mer sällan en uttalad position utan mer ett stråk som finns i varierande utsträckning i den miljökonstitutionella litteraturen. En tredje inriktning utgörs av skolbildningar med mer radikala anspråk på att omforma de konstitutionella systemen helt.[35] Ett återkommande argument i den här litteraturen är att rådande rättsliga paradigm utgör rättsliga fundament i de system som skapat miljökriserna. För att komma till rätta med miljökriserna behövs fundamentala systemförändringar och de rättsliga paradigmen behöver därför bytas ut.[36] Den här inriktningen inkluderar posthumanistisk forskning och vissa mer radikala delar av rörelserna kring djurs rättigheter och naturens rättigheter såväl som en flora av förslag på nya rättsliga paradigm såsom ecological law, earth system law, earth law och earth jurisprudence.[37]

En gemensam utmaning för de två senare inriktningarna handlar om hur man kan uppnå demokratisk legitimitet för teknokratiska eller paradigmförändrande konstitutionella lösningar.[38] Det folkliga stödet har inte bara principiell betydelse utan är också en förutsättning för att lösningarna överhuvudtaget ska kunna uppstå, implementeras och vara effektiva. Teknokratiska och paradigmförändrande lösningar saknar ofta förankring i de materiella villkoren som skapar miljökriserna och de konflikter som blockerar mer progressiva lösningar.[39] Samtidigt är det onekligen så att nuvarande konstitutionella lösningar administrerat den acceleration av miljökriser som vi sett de senaste femtio åren. En viktig utmaning för miljökonstitutionalism som forskningsfält handlar därför om hur man kan konstruera konstitutionella lösningar som har verklig effekt i miljöarbetet samtidigt som de är realistiskt genomförbara och kan få demokratisk legitimitet.

[33] För en översikt, se t.ex. S Varvastian, *Human Rights Approaches to Planetary Crises: From Climate Change to Plastic Pollution* (Routledge 2025).

[34] T Tännsjö, *From Despotism to Democracy: How a World Government Can Save Humanity* (Springer Nature 2023).

[35] Se tex. Kotzé (n 31); K Anker, P D Burdon, G Garver, M Maloney och C Sbert (red.), *From Environmental to Ecological Law* (Routledge 2020); A Grear, E Boulot och I D Vargas-Roncancio, *Posthuman Legalities: New Materialism and Law Beyond the Human* (Edward Elgar Publishing 2021); L J Kotzé m.fl., 'Earth System Law: Exploring New Frontiers in Legal Science' (2022) 11 Earth System Governance 100126; Burdon (n 31); F Fleurke, M Leach, H Lindahl, P Paiement, M Petersmann och H Somsen, 'Constitutionalizing in the Anthropocene' (2024) 15 Journal of Human Rights and the Environment 4; C Rodríguez-Garavito (red.), More Than Human Rights: An Ecology of Law, Thought and Narrative for Earthly Flourishing Human Rights (NYU Law & MOTH 2024).

[36] G Stenseke Arup, 'Några tankar om rätten i antropocen' (2023) 4(178) Retfærd: Nordisk Juridisk Tidsskrift 9–25; G Stenseke Arup, 'Tankar om en proaktiv miljörättsvetenskap: En kritisk analys av Earth System Law' (2023) 1 Nordisk miljörättslig tidskrift 7.

[37] För en översikt, se Burdon (n 31).

[38] Stenseke Arup (n 36).

[39] Burdon (n 31).

Inom den svenska miljörättsvetenskapliga diskursen har Staffan Westerlund, och de som i hans efterföljd använt den miljörättsliga metoden, på ett liknande sätt argumenterat för att rättsordningen åtminstone inte bör bidra till att förstöra de ekologiska fundamenten för vår civilisation.[40] De senaste åren har Yaffa Epstein tillsammans med andra rättsvetare i flera artiklar utvecklat en position som bryggar paradigmförändrande miljökonstitutionalism med miljökonstitutionalism som strävar efter att utvidga nuvarande ramverk. De argumenterar exempelvis för att såväl EU-rätten som svensk rätt redan innehåller inslag av naturens- och djurs rättigheter och att vi redan kan vara inne i ett paradigmskifte.[41] Att förändra konstitutionella paradigm kräver därför inte nödvändigtvis radikala brott med nuvarande system. utan kan handla om att arbeta för att accelerera pågående paradigmskiften som redan har relativt stort folkligt stöd.[42]

2.3 Klimatkonstitutionalism

Klimatkonstitutionalism är ett relativt nytt begrepp som har börjat sprida sig i vad som kanske kan kallas ett eget forskningsfält.[43] Begreppet används framförallt för att beskriva den ökade betydelsen av konstitutionella argument i klimatarbetet, internationellt såväl som nationellt. Hittills har 11 länder inkluderat klimatrelaterade normer i sina skrivna konstitutioner och många har implementerat annan klimatlagstiftning med mer eller mindre konstitutionell betydelse.[44] Konstitutionella argument har också blivit allt vanligare i internationella och nationella klimatprocesser.[45] För en del forskare verkar klimatkonstitutionalism också beteckna en vision eller en förhoppning om att den internationella

[40] För en översikt, se G Stenseke Arup, *Entangled Law: A Study of the Entanglement of Wolves, Humans, and Law in the Landscape* (Karlstad University Studies 2021) 77–92.

[41] C Gardelli, Y Epstein och C Zetterberg, 'Naturens skydd för sin egen skull i svensk rätt' (2024) 182(4) Retfærd: Nordisk Juridisk Tidsskrift 61; Y Epstein och E Bernet Kempers, 'Animals and Nature as Rights Holders in the European Union' (2023) 86 The Modern Law Review 1336; Y Epstein och H Schoukens, 'A Positivist Approach to Rights of Nature in the European Union' (2021) 12 Journal of Human Rights and the Environment 205.

[42] Y Epstein, J V López-Bao och J Bruskotter, 'Most EU Residents Support Rights of Nature Laws' [2024] Nordisk Miljörättslig Tidskrift 123.

[43] J Jaria-Manzano och S Borrás (red.), *Research Handbook on Global Climate Constitutionalism* (Edward Elgar Publishing 2019); N S Ghaleigh, 'Climate Constitutionalism of the UK Supreme Court' (2021) 33 Journal of Environmental Law 441; M Nyka, 'Climate Change as a Challenge to Constitutional Values: Toward Climate Change Constitutionalism' i *Encyclopedia of Contemporary Constitutionalism* (Cham: Springer International Publishing 2021); P Viola, *Climate Constitutionalism Momentum: Adaptive Legal Systems* (Springer Nature 2022); M Niehaus, *Global Climate Constitutionalism "from below": The Role of Climate Change Litigation for International Climate Lawmaking* (Springer Nature 2023). D W de Carvalho och R S M da Rosa, 'Climate Constitutionalism as a Foundation for Climate Litigation in Latin America' (2024) 16 Journal of Human Rights Practice 71. A Cepparulo och L Giuriato, 'Constitutionalizing the Fight Against Climate Change: Insights from France' (2024) 157 Environmental Science & Policy 103756.

[44] N S Ghaleigh, J Setzer och A Welikala, 'The Complexities of Comparative Climate Constitutionalism' (2022) 34 Journal of Environmental Law 517; Viola (n 43); Cepparulo och Giuriato (n 43). I Europa har den sortens klimatramverk som vi har i Sverige och i EU fått ett relativt stort genomslag, se S L Nash, D Torney och S Matti, 'Climate Change Acts: Origins, Dynamics, and Consequences' (2021) Climate Policy, 21(9), 111.

[45] Se t.ex. Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland (Grand Chamber, European Court of Human Rights), Application No. 53600/20, judgment of 9 April 2024; Greenpeace Nordic och Natur og Ungdom v. Kungariket Norge (Høyesterett, 22 januari 2020); Stichting Urgenda v. Nederland, ECLI:NL:HR:2019:2007, Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland e.V. und Solarenergie Förderverein Deutschland v die Bundesregierung, BVerfGE 157:30; WZW Klimatzaak v Belgien et al. 2021/AR/1589, 2022/AR//637/, 2022/AR891; HD beslut i mål Ö 7177-23. För en noggrann översikt, se M Jacobsson, 'Medborgarnas möjligheter att föra talan i domstol mot staten i miljöpolitiska frågor' [2025] 7 SvJT. Se även A Hellner, *Klimatprocesser i Europa: rättigheter under förändring* (Sieps Rapport 2024:3epa). För en än mer fördjupad diskussion, se Niehaus (n 43) och C Rodríguez-Garavito (red.) *Litigating the Climate Emergency: How Human Rights, Courts, and Legal Mobilization Can Bolster Climate Action* (Cambridge University Press 2022).

klimaträtten ska utvecklas till en global konstitution med reell makt över klimatpolitiken över hela planeten.[46] Även inom den svenska miljörättsvetenskapen har klimatfrågors konstitutionella betydelse diskuterats en hel del.[47]

Hittills har en stor del av den rättsvetenskapliga diskussionen kring klimatkonstitutionalism präglats av rättighetsdiskurser och användandet av strategisk processföring.[48] Även den svenska klimatkonstitutionella diskursen har framförallt handlat om strategisk processföring och mänskliga rättigheter.[49] Rättigheter och domstolsprocesser är viktiga verktyg men den konstitutionella rätten är betydligt bredare än så. Fokuset på klimatprocesser inom miljörätten har därför kritiserats för att utgöra en för snäv förståelse av den konstitutionella klimaträtten och för att ge en alltför optimistisk bild av domstolsprocessernas betydelser för klimatarbetet i stort.[50] Klimatramverk av det slag som finns i EU och Sverige fyller exempelvis en mängd mer indirekta funktioner.[51] De har inte minst varit viktiga verktyg för att integrera klimataspekter inom fler politikområden.[52] Den symboliska effekten av klimatramverket i Sverige verkar ha bidragit till att klimataspekter prioriteras högre inom politiken, såväl som i näringslivet och i samhället i stort.[53] Institutionaliseringen av klimatplaner, klimatredovisningar och expertråd med uppdrag att återkommande granska klimatpolitiken garanterar en viss kvalitet i beslutsunderlagen i klimatpolitiken. Transparensen gör det även enkelt för forskare, media och allmänhet att följa utvecklingen.[54] Sammantaget kan klimatramverken, även om de inte blir föremål för rättsprocesser, därmed bidra till att skapa bra

[46] Se t.ex. bidragen i Jaria-Manzano och Borrás (n 43).

[47] J Ebbesson, 'Klimatprocesser mot staten – runt om i världen och i Sverige' [2020] Juridisk tidskrift 106; A Hellner, 'Klimatrelaterad strategisk processföring: Nederländska Urgenda, norska Klimasøksmålet och svenska Preemraff i ett jämförande perspektiv' [2020] Förvaltningsrättslig tidskrift 401; H Hallgren och P Larsdotter Thiel, *Naturlagen: om naturens rättigheter och människans möjligheter* (Volante 2022); A Hellner och Y Epstein, 'Allocation of Institutional Responsibility for Climate Change Mitigation: Judicial Application of Constitutional Environmental Provisions in the European Climate Cases Arctic Oil, Neubauer, and l'Affaire du siècle' (2023) 35 Journal of Environmental Law 207; J Darpö, 'Aurora – morgonrodnad för klimatprocessen i Sverige? Om föreningen Auroras stämning av staten för bristande klimatarbete' (24 February 2023) JP Miljönet; C Olsen Lundh, 'Äldre kvinnor, klimat och juridik' [2024] Nordisk miljörättslig tidskrift 65; M Dahlén och V Enkvist, 'Rights of Nature meets the Swedish Constitution' [2024] 2 Nordisk miljörättslig tidskrift 13; Gardelli m.fl. (n 38); C H Ehrenkrona, 'Utvidgningen av mänskliga rättigheter — en uppgift för övervakningsorgan och domstolar eller för lagstiftaren?' [2024] 10 Svensk Juristtidning 123; G Frisk Norin och A Rogalska Hedlund, 'Alla måste ta sitt ansvar för upprätthållandet av grundläggande rättigheter och effektiva klimatåtgärder' [2025] 2 Svensk Juristtidning 56; Hellner (n 45).

[48] Ghaleigh m.fl. (n 44).

[49] Se (n 47).

[50] Ghaleigh m.fl. (n 44). E Fisher, 'Telling Meaningful Stories About Climate Change and Public Law' (2024) 37 Journal of Environmental Law 1; J Bétaille och G Chapron, 'KlimaSeniorinnen case: Climate change legal scholarship needs empiricism, not hype' (2025) 4 PLOS Climate e0000589.

[51] Se t.ex. S Eskander och S Fankhauser, 'Reduction in Greenhouse Gas Emissions from National Climate Legislation' (2020) 10 Nature Climate Change 750; S L Nash och R Steurer, 'Taking Stock of Climate Change Acts in Europe: Living Policy Processes or Symbolic Gestures?' (2019) 19 Climate Policy 1052; S L Nash, D Torney och S Matti, 'Climate Change Acts: Origins, Dynamics, and Consequences' (2021) 21 Climate Policy 1111.

[52] S Matti, C Petersson och C Söderberg, 'The Swedish Climate Policy Framework as a Means for Climate Policy Integration: An Assessment' (2021) 21 Climate Policy 1146; I Bailey, R Nutkins och T H J Inderberg, 'The Anchoring Effect of Climate Change Acts: A Policy Streams Analysis of Ireland's Climate Act Reform' (2023) 24 Climate Policy 396; K Kulovesi, S Oberthür, H van Asselt och A Savaresi, 'The European Climate Law: Strengthening EU Procedural Climate Governance?' (2024) 36 Journal of Environmental Law 23.

[53] Matti m.fl. (n 52); Ergon m.fl. (n 1); M Karlsson, 'Sweden's Climate Act – Its Origin and Emergence' (2021) 21 Climate Policy 1132.

[54] Å Romson och K Forsbacka, 'The Swedish Climate Policy Framework Including the Climate Act' i T Muinzer (red.), National Climate Change Acts – The Emergence, Form and Nature of National Framework Climate Legislation (Hart Publishing 2020).

förutsättningar för progressiv klimatpolitik och till att göra det svårare för regering och riksdag att skala ned sina klimatambitioner.[55] I artikeln *The complexities of climate constitutionalism* beskriver Ghaleigh m.fl. tre primära funktioner som de menar att konstitutioner kan fylla i klimatarbetet:

1. Fastslå statens åtaganden med anledning av klimatförändringarna
2. Etablera ett multi-nodalt institutionellt nätverk som samverkar och arbetar effektivt för att uppnå åtagandena.
3. Artikulera de bredare principer som ska styra de rättsliga ramverk och policies som tas fram av lagstiftaren och myndigheterna i det institutionella nätverket.[56]

Den här bredare förståelsen för vad klimatkonstitutionalism är korrelerar väl med den konstitutionella utgångspunkt jag lade fram i avsnitt 2.1. Istället för att se konstitutionen som ett dokument som styr klimatpolitiken med bindande regler som sedan kan prövas i en domstol verkar den konstitutionella rätten vara mer likt ett moln av interagerande normer som samverkar med sin omgivning och påverkar klimatpolitiken på olika sätt. En viktig förutsättning för att utveckla den svenska konstitutionella klimaträtten är därför att undersöka vilka relationer och processer som skapar nuvarande klimatkonstitutionella former och analysera hur de skulle kunna utvecklas i en mer progressiv riktning.

3. Klimatet i den svenska konstitutionen

3.1 Introduktion

I artikelns inledning konstaterades att det finns en mängd klimatregleringar med konstitutionell betydelse i Sverige, att regeringens klimatpolitik de senaste åren drivits delvis i strid med dessa regleringar, men att det än så länge är ovisst vilken betydelse det har för eventuella rättsprocesser mot den svenska staten. Samtidigt som klimatregleringarna inte har hindrat regeringen från att driva en politik som ökar Sveriges koldioxidutsläpp verkar de heller inte vara helt meningslösa.[57] Snarare än att styra, beskriva eller reglera den offentliga maktutövningen verkar de konstitutionella kraven påverka det konstitutionella klimat som beslutsprocesserna befinner sig i.

I det här avsnittet undersöker jag klimatregleringarnas betydelse i det konstitutionella klimatet i Sverige med hjälp av några processfilosofiskt inspirerade idéer. Utgångspunkten för processfilosofi är att verkligheten i grunden är dynamisk och består av interrelaterade processer som ger upphov till det vi uppfattar som stabila objekt.[58] I analysen av de konstitutionella klimatregleringarnas dynamik har jag särskilt inspirerats av det processfilosofen Thomas Nails kallar *rörelsens filosofi* och utgått från koncepten förändring, relation och obestämbarhet.[59] Med hjälp av dessa koncept diskuterar jag i de följande avsnitten några centrala klimatregleringar med konstitutionell betydelse. Koncepten korrelerar väl med de idéer om konstitutionen som föränderlig och relationell som jag diskuterade i

[55] Se prop. 2016/17:146 s. 44.
[56] Ghaleigh m.fl. (n 44).
[57] Se (n 11) och avsnitt 2.3.
[58] J Seibt, 'Process Philosophy' i E N Zalta och U Nodelman (red.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2024 Edition, Stanford University Press). Det står därmed i motsats till atomistiska, partikularistiska, eller andra typer av substansbaserade ontologier, som utgår från att verkligheten i grunden består av ting. Även om processfilosofi sällan varit ett dominerande paradigm har det en lång historia i filosofihistorien som börjar redan med Herakleitos Panta rei. Under 1900-talet har begreppet framförallt kommit att förknippas med Alfred North Whitehead. Processontologiska idéer har dock även haft stor, och växande, betydelse inom diverse vetenskapsgrenar som geologi, geografi, biologi, fysik och antropologi.
[59] T Nail, *The Philosophy of Movement: An Introduction* (University of Minnesota Press 2024).

avsnitt 2.1 och bör därför fungera som adekvata teoretiska verktyg för att förstå den konstitutionella betydelsen av klimatregleringar i Sverige.

3.2 Förändringar

En grundläggande processfilosofisk utgångspunkt är att det som framträder som stabilt skapas och upprätthålls genom kontinuerliga förändringar.[60] Även något som uppfattas som ett fast objekt konstitueras därmed i grunden av förändringar. En människokropp upprätthålls till exempel av miljarder olika biologiska och kemiska processer men även en sten upprätthålls av olika kvantfysiska och fysiska processer.[61] Alla till synes stabila fenomen är också i sig själva stadda i kontinuerlig förändring. Min kropp åldras, stenen vittrar sönder eller krossas av inlandsis eller liknande. På så sätt kan man tänka att alla objekt konstrueras av förändringar samtidigt som de som helheter är inne i mer eller mindre snabba förändringsprocesser.

Applicerat i en rättsvetenskaplig diskurs kan denna processontologiska utgångspunkt användas som ett verktyg för att skifta perspektivet från rättens varande till rättens blivande.[62] Istället för att rekonstruera en rättsregel genom att systematisera, analysera och tolka gällande rätt, blir det relevant att undersöka vilka förändringar som bidrar till att upprätthålla de rättsliga mönster och former som vi uppfattar som gällande rätt. De konstitutionella klimatreglerna bör därmed förstås som ansamlingar av förändringsprocesser som i sig själva är stadda i kontinuerlig förändring snarare än som en samling stabila regleringar som förändras ibland.

Det här processfilosofiska perspektivet ligger i linje med den konstitutionellrättsliga utgångspunkten som diskuterades i avsnitt 2.1, att konstitutionen är stadd i konstant förändring. Utgångspunkten är alltså att en paragraf inte har en stabil betydelse som förändras ibland utan att betydelsen befinner sig i en kontinuerlig förändringsprocess. Ett exempel skulle kunna vara 1 kap. 2 § 3 st. regeringsformen, som anger att det allmänna ska främja en hållbar utveckling som leder till en god miljö för nuvarande och kommande generationer. Stycket adderades år 2002 till en paragraf som infördes 1976 och då ansågs vara ett icke bindande målsättningsstadgande.[63] Dess betydelse blev en omdiskuterad fråga inom rättsvetenskapen och så småningom har den kommit att användas sporadiskt i praxis som tolkningsprincip när innebörden av en

[60] Seibt (n 58).

[61] Om människokroppen som interrelaterade processer, se P Ball, *How life works* (Picador 2023). Generellt om en processfilosofisk förståelse för biologi, se D J Nicholson och J Dupré (red.) Everything flows: Towards a processual philosophy of biology (Oxford University Press 2018). För en relationell och process-orienterad ingång till kvantfysik, se C Rovelli, *Den relationella tolkningen av kvantfysiken*, övers. Per Svensson (Fri tanke 2022).

[62] Om rätten som ständigt blivande, se E Björling, *Rättstillämpningens tystnad – En rättsvetenskaplig narratologisk studie om argumentation och rättsliga uttryck inom civilprocessen* (Avh. Göteborgs universitet 2017). Se även H Gustafsson, *Dissens – om det rättsliga vetandet* (Iustus Förlag 2021 2:a uppl.). Liknande processorienterade perspektiv har även utvecklats i flera avhandlingar vid juridiska institutionen vid Göteborgs universitet det senaste decenniet, se t.ex. M Bruncevic, *Fixing the shadows: access to art and the legal concept of the cultural commons* (Göteborgs Universitet 2014); J Käll, *Converging Human and Digital Bodies: Posthumanism, Property, Law* (Göteborgs universitet 2017); K Wejstål, *At the Border: EU Law, Asylum and the Spatialities of Fundamental Rights* (Göteborgs universitet 2024).

[63] Prop. 1975/76:209, t.ex. s. 32 där en distinktion görs mellan 1 kap. 2 § regeringsformen som målsättningsstadgande och 2 kap. regeringsformen som bindande. Se även prop. 2001/02:72 s. 15 och O Nyman, 'Regeringsformens målsättningsstadganden' (1984), 4–6 Förvaltningsrättslig tidskrift 289 och A-S Lind, *Sociala rättigheter i förändring – En konstitutionellrättslig studie* (Uppsala universitet 2009) 439. För en pedagogisk översikt, se P Bremdal, 'Är RF 1 kap. 2 § bara tomma ord?: Några tankar om målsättningsstadgandet i RF' i K Åhman (red.), *Regeringsformen 40 år 1974–2014*, De lege, Årsbok 2014, (Iustus förlag 2014) 40–41.

rättsregel är oklar.[64] I förarbetena till ändringen 2002 angavs att stycke 3 ska kunna ”åberopas och få betydelse som tolkningsdatum för hur ett annat åberopat lagrum skall tillämpas, t.ex. på ett miljövänligt sätt”.[65] Carl Lebeck har visat att utvecklingen lett till att ”en del av RF 1:2 har kommit att bli en princip för tolkning av offentligrättsliga bestämmelser som uttrycker betydelsen av skyddet för den enskildes handlingsfrihet och därmed i sista hand den enskildes frihet att själv styra sitt liv inom rättsordningens ramar”.[66] Betydelsen av paragrafen tycks alltså ha skiftat något över tid. Den klimatkonstitutionella rörelsen på nationell och internationell nivå skulle potentiellt kunna innebära att paragrafen så småningom får en än mer framträdande roll utan att den ändras rent formellt.[67]

På ett liknande sätt kan riksdagens klimatpolitiska ramverk och den svenska klimatlagen förstås som ansamlingar av förändringsprocesser vars betydelser skiftar över tid.[68] Även om de inte tillhör rikets grundlagar, och kan ändras snabbt av riksdagen genom beslut med enkel majoritet, har de konstitutionell betydelse eftersom de berör ramarna för regeringens och riksdagens maktutövning.

Klimatlagen var ett resultat av en parlamentarisk kommitté bestående av alla riksdagspartier förutom Sverigedemokraterna och infördes när Sverige hade ett politiskt klimat med en något större samstämmighet i klimatfrågor.[69] Detta manifesterades inte minst i det breda politiska stöd som fanns i riksdagen för dessa regleringar när ramverket antogs.[70]

Fram till regeringsskiftet 2022 bedrevs en klimatpolitik som låg i linje med det klimatpolitiska ramverket. Det innebär förvisso inte att det nödvändigtvis var klimatlagen som styrde regeringens politik. I en studie från 2021 där nyckelpersoner i framtagandet av det klimatpolitiska ramverket intervjuades var det exempelvis en del respondenter som menade att deras partier efter fastställandet av ramverket bedrev den politik de ändå hade tänkt driva.[71] Det är i vilket fall tydligt att Tidö-regeringens politik korrelerar sämre med det klimatpolitiska ramverket. Regeringen uppfyller konsekvent kraven i klimatlagens fjärde och femte paragrafer om klimatredovisning och framställande av en klimatpolitisk handlingsplan men verkar förhålla sig mer fritt till kraven på sakpolitiken i klimatlagens andra och tredje paragrafer.[72] Stadgandet i 2 § 3 p. klimatlagen, att bedriva ett klimatpolitiskt arbete som är inriktat på att minska utsläppen av koldioxid och andra växthusgaser, har uppenbarligen inte hindrat regeringen från att budgetera för ökade utsläpp samt bedriva ett klimatpolitiskt arbete som ökat utsläppen.[73] Den

[64] Se t.ex. RÅ 1987 ref. 160, RÅ 1988 ref. 79, HFD 2014 not 65, Högsta domstolens dom den 17 april 2014 (T 602-13), HFD 2018 not 6, HFD 2018 ref. 7, NJA 2019 s. 969 och NJA 2020 s. 3. Paragrafen har också använts i en del JK- och JO-beslut, se J Hirschfeldt, ’Författningens kärnvärden – symbolik, politik och juridik’ i K Åhman (red.), *Regeringsformen 40 år 1974–2014*, De lege, Årsbok 2014 (Iustus förlag 2014). För en översikt över den rättsvetenskapliga diskussionen, praxis och JO-beslut se C Lebeck, ’Mellan målsättningsstadgande och tolkningsprincip – något om RF 1:2’ (2023) 3 SvJT 165. Se även föregående not i denna artikel.

[65] SOU 2001:19 s. 64.

[66] Lebeck (n 64).

[67] Jfr Bull och Sterzel som konstaterar att ”Det är inte uteslutet att stadgandet i framtiden får en ökad betydelse men det går inte att förutse idag”. T Bull och F Sterzel, *Regeringsformen – en kommentar* (3:e uppl. Studentlitteratur 2025) 51.

[68] Klimatlagen (SFS 2017:720); *Ett klimatpolitiskt ramverk för Sverige*, Miljö- och jordbruksutskottets betänkande 2016/17:MJU24.

[69] A.a.

[70] A.a.

[71] Matti, S., Petersson, C., & Söderberg, C. (2021). The Swedish climate policy framework as a means for climate policy integration: an assessment. Climate Policy, 21(9), 1146.

[72] Konstitutionsutskottets betänkande 2024/25:KU20.

[73] Prop. 2024/25:1 Bilaga 4. Se (n 3); Se även Ergon m.fl. (n 1).

här förändringen möjliggörs förstås av lagens tandlöshet, som lagrådet identifierade redan innan lagen infördes och som ledde dem till att avstyrka lagförslaget.[74]

En annan central förändringsprocess av konstitutionell betydelse utgår ifrån Europakonventionen. Det senaste decenniet har möjligheten att använda Europakonventionen för att utkräva stater på ansvar för bristande klimatpolitik prövats av nationella domstolar i flera uppmärksammade fall.[75] I det hittills mest betydelsefulla avgörandet för Sverige, Klimaseniorinnen v Switzerland, konstaterade Europadomstolen att Schweiz, genom otillräckliga klimatåtgärder, brutit mot artiklarna 6 och 8 i konventionen.[76] Domen utgör ingen radikal omtolkning av konventionen utan är en del av en längre förändringsprocess. Redan 1994 konstaterade domstolen, i en dom som även byggde på tidigare prejudikat, att skador på miljön kan inskränka rätten till familjeliv.[77] Vi vet ännu inte hur det här påverkar rätten i Sverige men det är tydligt att betydelsen av Europakonventionen och därmed även 2 kap. 19 § regeringsformen har förändrats ytterligare till klimatets fördel.[78] I det s.k. Auroramålet resonerade HD om innebörden av Europadomstolens dom men beslutade i slutändan att de inte kunde ta upp den talan som väckts till prövning.[79] Samtidigt konstaterade de att en klimattalan utformad på ett annat sätt eventuellt skulle kunna prövas. På ett liknande sätt kan det rådgivande yttrande om staters skyldigheter i klimatfrågor som Internationella domstolen (ICJ) utfärdade i juli 2025 förstås.[80] ICJs uttalande är inte rättsligt bindande för Sverige men det är troligt att det kommer att refereras till och få betydelse i kommande klimatprocesser, klimatlagstiftning och i klimatpolitik världen över. Precis som Europadomstolens domslut bör ICJs rådgivande yttrande läsas som en del av en förändringsprocess som pågått i decennier snarare än som något radikalt nytt.[81]

I det här avsnittet har jag försökt teckna en bild av konstitutionella klimatregleringar som en mångfald av förändringsprocesser som pågår på olika nivåer. Idén att den konstitutionella klimaträtten består av kontinuerliga förändringsprocesser innebär flera saker för dess potential att påverka klimatpolitiken. Eftersom konstitutionen inte är stelnad utan dynamisk är det både möjligt och meningsfullt att på olika sätt försöka påverka förändringsprocesserna i positiv riktning. Samtidigt tydliggör det här perspektivet även de konstitutionella kravens begräsningar. Som visades ovan tycks betydelsen av klimatlagen och internationella förpliktelser variera över tid, inte minst beroende på sammansättningen i riksdagen. Även relativt tydliga lagstadganden är alltså ingen garant för en stabil konstitutionell norm. Det är därför inte givet att formella

[74] Lagrådet, Utdrag ur protokoll vid sammanträde 15 februari 2017.

[75] Se t.ex. Urgenda Foundation v State of the Netherlands [2019] ECLI:NL:HR:2019:2007 (Hoge Raad, 20 December 2019); Neubauer and Others v Germany 1 BvR 2656/18 (Bundesverfassungsgericht, 24 March 2021); För översikter, se (n 45).

[76] Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland (Grand Chamber, European Court of Human Rights), Application No. 53600/20, judgment of 9 April 2024.

[77] Lopez Ostra v Spain App no 16798/90 (ECtHR, 9 December 1994) para 51. S Theil, 'Excavating Landmarks—Empirical Contributions to Doctrinal Analysis' (2019) 32 Journal of Environmental Law 221.

[78] Olsen Lundh (n 47); Ehrenkrona (n 47); Frisk Norin och Rogalska Hedlund (n 47); Jacobsson (n 45).

[79] HD beslut i mål Ö 7177-23.

[80] Obligations of States in respect of Climate Change (Advisory Opinion, ICJ, 23 July 2025).

[81] Viola (n 43) och Niehaus (n 43) har argumenterat för att klimatprocesser på nationell och internationell nivå, tillsammans med andra förändringsprocesser i samhället och i rätten, har potential att skapa ett klimatjuridiskt momentum som i slutändan kan få stor betydelse för klimatpolitik generellt. Betaille och Chapron (n 50) är dock kritiska till att klimatprocesser skulle kunna ha så stor betydelse eftersom det finns svagt empiriskt stöd för rättsprocessernas effekter på utsläpp av växthusgaser.

ändringar i grundlagstexter leder till större förändringar i den materiella konstitutionella klimaträtten. Till exempel uppdaterade Norge sin Grunnlov år 2014, när klimatförändringarna sedan länge låg högt upp på den politiska agendan globalt, till följande lydelse i 112 § 1 st.:

> Enhver har rett til et miljø som sikrer helsen, og til en natur der produksjonsevne og mangfold bevares. Naturens ressurser skal disponeres ut fra en langsiktig og allsidig betraktning som ivaretar denne rett også for etterslekten.

Det hindrade dock inte den norska staten från att godkänna nya prospekteringar efter olja, ett beslut som även Norges Høyesterett senare ansåg var grundlagslagenligt.[82] Likaså har konstitutionella implementeringar av naturens rättigheter inte alltid lett till att väsentligt mer progressiv politik faktiskt genomförs.[83] Problemet är alltså inte nödvändigtvis alltid att konstitutionella krav formulerats för vagt som i 1 kap. 2 § regeringsformen. Istället kanske man kan tänka att förändringar av formella konstitutionella krav enbart är några av de förändringar som sammantaget påverkar det konstitutionella klimatet i en mer eller mindre klimatvänlig riktning.

3.3 Sammanflätade klimatregleringar

En central utgångspunkt för de flesta processfilosofier är att processer existerar i och med sina relationer.[84] En förändring kan alltså inte förstås separat från andra förändringar och processer. Det innebär dock inte nödvändigtvis att relationen i sig föregår sin relata, processerna, utan snarare att de konstitueras tillsammans. För fysikern och filosofen Karen Barad är det exempelvis *fenomenet* snarare än objektet, processen, eller relationen, som är den minsta ontologiska enheten.[85] Ett fenomen definierar hon som något som konstitueras av det hon kallar ”intraagerande agenser”, relationer mellan processer som konstituerar varandra.[86] Thomas Nail beskriver relationalitet som en kollektiv samtidig transformation präglad av obestämbarhet och konstant förändring.[87] Med en uppenbar referens till den försokratiska filosofen Herakleitos använder han sig av en liknelse med vattnet i en flod. Snarare än nätverk av relationer mellan distinkta objekt består floden av flöden och virvlar: ”As it flows, it changes the whole of what it is through evaporation, erosion, and deposition. The whole river continually changes all at once”.[88] Strukturer, former, eller objekt är på så sätt delar av flöden som av olika anledningar kan framstå som stabila och separata för oss. Ett fenomen konstitueras därtill inte bara av interna relationer och processer, utan även av relationer till processer som tycks existera utanför själva fenomenet. Min kropp konstrueras exempelvis av

[82] Greenpeace Nordic och Natur og Ungdom v. Kungariket Norge (Høyesterett, 22 januari 2020). För två bra böcker på ämnet, se M Gulbranson Nordby, Det store klimasøksmålet: Saken som tok livet av Grunnlovens miljøbestemmelse (Cappelen Damm Akademisk 2021); O K Fauchald och E Smith (red.), Mellom jus og politikk: Grunnloven § 112 (Fagbokforlaget Akademisk 2019).

[83] Se t.ex. J Garver, *Ecological Law and the Planetary Crisis: A Legal Guide for Harmony on Earth* (Routledge 2020) kap. 8 och Burdon (n 31); Y Epstein, *Naturens rättigheter* (Riksbankens Jubileumsfonds årsbok 2025, Makadam Förlag 2025). För en kritisk översikt, se M Tanasescu, *Understanding the rights of nature: A critical introduction* (Transcript verlag 2022).

[84] Seibt (n 58). Se också G Harman ’Whitehead and Schools X, Y, and Z’ i N Gaskill och A J Nocek (red.) *The lure of Whitehead* (University of Minnesota Press 2014). Harman är fö. känd för sin föregivet anti-relationella objektorienterade ontologi. Se G Harman, *Object-oriented ontology: A new theory of everything* (Penguin 2018).

[85] K Barad, *Meeting the Universe Halfway: Quantum Physics and the Entanglement of Matter and Meaning* (Duke University Press 2007).

[86] A.a.

[87] Nail (n 59) kap. 2.

[88] Nail (n 59) 38.

en mängd interrelaterade processer som pågår innanför min hud men också av fysiska, biologiska, sociala och rättsliga relationer till min omgivning.

På samma sätt som världen på kvantnivå inte består av odelbara separata enheter, utan av mer fluktuerande intensiteter som skapar meta-stabila former genom interaktioner, består fenomen som rätten inte av separata objekt. Liksom allt annat som existerar framträder även rättsliga fenomen genom relationer av processer som sammanvävs med andra relationer mellan processer i samhället, landskapet, jordsystemet, universum. Relationella förståelser för rätten har inte minst haft stor betydelse för den flora av post-antropocentrisk rättsvetenskaplig litteratur som växt fram kring temat rätten i Antropocen.[89] Inte sällan analyseras då rätten som ett postantropocentriskt fenomen som uppstår i relationer mellan mänskliga och icke-mänskliga kroppar och aktörer.[90] De här perspektiven ligger förstås extra nära till hands i frågor som så tydligt relaterar till den omgivande miljön som klimatfrågan.[91] Betydelsen av LULUCF-förordningen, den del av EU:s klimatramverk som reglerar utsläpp och upptag av växthusgaser relaterat till markanvändning, påverkas till exempel av socio-ekologiska processer i de svenska skogarna.[92] Bland annat har stormar, bränder, barkborrar och ökade avverkningar det senaste decenniet bidragit till att skogens nettoupptag av växthusgaser minskat. Som en konsekvens har det blivit mycket svårare för Sverige att uppfylla målen i EU:s klimatramverk.[93]

Även miljömål och begrepp som *hållbar utveckling* är sammanvävda med den omgivande miljön. Under det kvartssekel som gått sedan 'hållbar utveckling' infördes i regeringsformen har till exempel medvetenheten om de planetära gränserna ökat samtidigt som miljökriserna har eskalerat.[94] För att vända utvecklingen, och alltså främja en hållbar utveckling för nuvarande och kommande generationer, behövs därför mer radikala åtgärder nu än när 1 kap. 2 § 3 st. regeringsformen infördes.[95]

1 kap. 2 § 3 st. regeringsformen är även sammanvävd med flera andra nationella och internationella rättsakter. Begreppet *Hållbar utveckling* populariserades i och med Brundtlandrapporten 1987 och Riodeklarationen 1992 och har sedan blivit betydelsefullt inom en rad miljörättsliga konventioner och inom EU-rätten.[96]

[89] För en översikt, se M Davies, Asking the Law Question (5:e uppl. Thomson Reuters 2023) kap. 10.

[90] Postantropocentrism innebär att man försöker komma bort från både människocentrerade (antropocentriska) och ekocentriska utgångspunkter genom att just fokusera på sammanvävningen av alla fenomen, och komma bort från tydliga uppdelningar mellan människa och natur. Se t.ex. K Malone och V Bozalek (2021), Post-Anthropocentrism', i K Murris (red.) *A Glossary for Doing Postqualitative, New Materialist and Critical Posthumanist Research Across Disciplines* (Routledge 2021).

[91] Se t.ex. J Horst, 'Entanglements: the ambivalent role of law in the Anthropocene' Journal of Human Rights and the Environment, 15 (2024) 83–106. Särskilt avnitt 3.1 där han diskuterar den direkta kopplingen mellan sammansättningen av gaser i atmosfären och diverse lagar.

[92] M Rummukainen, *Skogens klimatnytta 2.0 – Klimatomställning nästa* (CEC Rapport Nr 8, Centrum för miljö- och klimatvetenskap, Lunds universitet 2024).

[93] Prop. 2025/26:1 Bilaga 4, 25–27.

[94] K Richardson, R Steffen, W Liao, C Lúcia, m.fl., 'Earth beyond six of nine planetary boundaries' (2023) 9 Science Advances eadh2458.

[95] Av samma anledning torde betydelsen av begreppen nuvarande och kommande generationer ändrats sedan 2002. IPCC konstaterade 2023 att klimatförändringarna redan har orsakat stora och irreversibla skador på människor och natur, vilket varit rätt uppenbart i och med de senaste årens extremväder. IPCC, Climate Change 2023: Synthesis Report (AR6 SYR, IPCC 2023) Summary for Policymakers. Klimatkrisen har redan inträtt och lär ha en stor påverkan inom min livstid (jag är 35 år), för att inte tala om mina barn som kommer uppleva sin ålderdom nästa sekel. För mig handlar klimatfrågan därför inte så mycket om kommande generationer som om mitt eget liv och mina barns.

[96] JC Dernbach och F Cheever, 'Sustainable Development and Its Discontents' (2015) 4 Transnational Environmental Law 247; World Commission on Environment and

Den centrala position begreppet fått inom den internationella miljörätten och inom EU lyftes särskilt fram i propositionen till grundlagsändringen 2002 som ett skäl till att införa begreppet i regeringsformen.[97] I propositionen beskrevs också hur 1 kap. 2 § 3 st. regeringsformen var tänkt att knyta an till miljöbalkens portalparagraf där hållbar utveckling används för att formulera det övergripande syftet med svensk miljöpolitik.[98] Här finns även en koppling till riksdagens miljömål som ska ge ledning i vad som avses med hållbar utveckling i Miljöbalken.[99]

Sedan 2015 har FNs globala mål inom agenda 2030 kanske varit det som använts oftast i offentliga sammanhang för att fylla konceptet med mening.[100] I propositionen som föregick riksdagsbeslutet om att genomföra agenda 2030 beskrivs hur riksdagens miljömål och även 1 kap. 2 § 3 st. regeringsformen utgör en del av den nationella implementeringen av agendan.[101] Betydelsen av *hållbar utveckling* i regeringsformen är på så sätt sammanvävt med miljön i stort såväl som med andra internationella och nationella regleringar.

Som antyddes i diskussionen om interlegalitet i avsnitt 2.1 är rättens relationella karaktär också särskilt tydlig när man undersöker den konstitutionella betydelsen av trans- och supranationella regleringar. I avsnittet argumenterade jag för att regleringar som framstår som nationella eller internationella saknar en fast kärna bortom de sammanflätningar som konstituerar dem. Betydelsen av 2 kap. 19 § regeringsformen och lag (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna är exempelvis beroende av de tolkningar som görs i Europadomstolen. Det är heller inte oväsentligt vad som sker i andra stater som tillämpar konventionen. Anders Hultqvist har till exempel visat hur svenska domstolar inspireras av andra länders tolkningar av Europakonventionen i sina egna tillämpningar.[102] På samma sätt innebär transnationaliteten i rörelsen kring klimatprocesser att framgångsrika juridiska argument och narrativ snabbt fortplantas globalt.[103] Som beskrevs i avsnitt 2.2 förutspår klimatkonstitutionella forskare att det växande antalet klimatdomar världen över kan utveckla en sorts global klimaträttslära som har potential att få konstitutionell påverkan på nationella nivåer.[104]

Development, Our Common Future: Report of the World Commission on Environment and Development, UN GA Doc A/42/427 (1987); Rio Declaration on Environment and Development (adopted 14 June 1992, Rio de Janeiro) UN Doc A/CONF.151/26 (Vol I) 31 ILM 874 (1992). För en översikt över begreppets betydelse i den internationella miljörätten, se t.ex. J Ebbesson, *Miljörätt* (Iustus förlag 2023, 5:e uppl.) s. 73–76. För en kritisk diskussion om *Hållbar utveckling* som en sorts agent som bidragit till de miljöproblem som ju eskalerat under konceptets livstid se L Kotzé och S Adelman, 'Environmental Law and the Unsustainability of Sustainable Development' (2023) 34 Law and Critique 227.

[97] Prop. 2001/02:72 s. 21–23.

[98] A.a.

[99] Prop. 1997/98:45 s. 158. Se även t.ex. MÖD 2006:53 och MÖD M 12922-22.

[100] 2030 närmar sig dock och det är ännu inte helt klart om, och i så fall hur, målen kommer uppdateras. Se F Fuso Nerini m.fl., 'Extending the Sustainable Development Goals to 2050 — a road map' (2024) 630 Nature 555, samt även J Ebbesson, E Hey (red.), *The Cambridge Handbook of the Sustainable Development Goals and International Law* (Cambridge University Press 2022).

[101] Prop. 2019/20:188 s. 17–19. För en genomgång av betydelsen av Agenda 2030 för svensk rätt, se J Ebbesson, 'Miljörättslig blick på FN:s hållbarhetsmål – (What's so funny 'bout) Peace, Love and Understanding' i J Darpö, M Forsberg, M Pettersson och C Zetterberg (red.), *Vänbok till Gabriel Michanek* (Iustus förlag 2019).

[102] A Hultqvist, 'Internationell interaktiv rättsbildning i skatterätten' [2014] Skattenytt 77.

[103] E Lees och E F Gjaldbæk-Sverdrup, 'Fuzzy Universality in Climate Change Litigation' (2024) 13 Transnational Environmental Law 502; P Paiement, 'Urgent agenda: How climate litigation builds transnational narratives' (2020) 11 Transnational Legal Theory 121.

[104] Viola (n 43); Niehaus (n 43); Jaria-Manzano och Borrás (n 43).

Rättsutvecklingen på FN-nivå, EU-nivå och i Europadomstolen är också i sig sammanvävda på sätt som får återverkningar i den svenska konstitutionella rätten.[105] De internationellrättsliga konventionerna och överenskommelserna förstärks exempelvis genom EU:s klimatarbete vilket ger dem en tyngd i Sverige som de kanske inte hade haft annars.[106] Som ofta noterats saknar Parisavtalet en mekanism för att sanktionera länder som inte når upp till avtalets mål. Men eftersom EU tagit fasta på målen i sitt klimatramverk, vilket i sin tur innehåller sanktionsmekanismer, förstärks avtalets verkan inom unionen. På samma sätt får Parisavtalet också betydelse genom att det används och refereras till i nationella och internationella klimaträttegångar.[107] Parisavtalets mål tillmättes exempelvis viss betydelse i Klimaseniorinnen-målet och avtalets betydelse förstärks på så sätt även genom Europakonventionen.[108]

Sverige är alltså bundet av såväl Parisavtalet *och* EU:s klimatramverk som Parisavtalet *genom* EU:s klimatramverk och *genom* Europakonventionen. På samma sätt borde, som Christina Eckes argumenterat för, parisavtalets betydelse i EU förstärkas genom dess betydelse enligt Europakonventionen.[109] Den svenska klimatlagen har på samma sätt ingen helt självständig betydelse bortom Parisavtalet och de EU-rättsliga kraven utan får delvis sin betydelse genom dessa.

Internationella överenskommelser som de globala målen och Parisavtalet kräver dock inte bara att länder kommer överens vid skapandet av diverse dokument utan även att länderna fortsätter att använda och upprätthålla dokumenten. Parisavtalets funktion och betydelse är exempelvis direkt beroende av dess användning i lokala och nationella kontexter.[110] Även om EU förstärker Parisavtalet verkar EU:s klimatpolitik inte vara tillräcklig för att faktiskt nå målen i avtalet.[111] Nationella domstolar inom EU har även i flera fall använt EU:s klimatregelverk som ett argument mot statens skyldighet att driva en mer ambitiös klimatpolitik och därmed satt snävare gränser för Parisavtalets betydelse nationellt.[112] Även när Parisavtalet tillämpas rent formellt är dess betydelse på så sätt beroende av den materiella innebörd som det ges av organen som refererar till det. Samma bottom-up princip gäller även mellan EU, dess medlemsländer och mer lokala kontexter. Om EU:s mål och regleringar inte upprätthålls eller efterföljs nationellt förändras betydelsen av dokumenten. Parisavtalet får alltså sin betydelse genom implementeringen i nationer som Sverige, i EU och i EU-länder genom EU, liksom EU:s regleringar ges mening genom implementeringarna i Sverige som i sin tur också är påverkade av Parisavtalet. Och så vidare.

De förändringsprocesser som upprätthåller de konstitutionella klimatkraven är därför inte

[105] B Bohman och A Nilsson, 'Folkrätten i svensk miljörätt' i A-S Lind, R Thorburn Stern och I Österdahl (red.), *Folkrätten i svensk rätt – ett nytt decennium* (Studentlitteratur 2024) 145.
[106] A.a.
[107] C Voigt, 'The Power of the Paris Agreement in International Climate Litigation' (2023) 32 *RECIEL* 237.
[108] Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland (Grand Chamber, European Court of Human Rights), Application No. 53600/20, judgment of 9 April 2024.
[109] C Eckes, 'Strategic Climate Litigation before National Courts: Can European Union Law be used as a Shield?' (2024) 25 German Law Journal 1022.
[110] Anthea Roberts har argumenterat övertygande för att internationell rätt på det här sättet konstrueras lokalt och nationellt snarare än på den globala arenan. Se A Roberts, *Is International Law International?* (Oxford Academic 2017).
[111] Se t.ex. Climate Analytics, An Assessment of the Adequacy of the Mitigation Measures and Targets of the Respondent States in Duarte Agostinho v. Portugal and 32 Other States (2022); Kulovesi m.fl. (n 52); ESABCC, Scientific Advice for the Determination of an EU-wide 2040 Climate Target and a Greenhouse Gas Budget for 2030–2050 (15 juni 2023).
[112] Eckes (n 109).

separata enheter utan interrelaterade processer från lokal till global nivå som kontinuerligt sammanvävs och samskapar varandra. Även om regleringarna kan läsas och användas var för sig är deras betydelser beroende av relationerna till varandra, till samhället och den omgivande miljön och inte minst till klimatet. Relationaliteten i sig innebär att klimatregleringarna präglas av komplementaritet. Även om klimatjuridiken på nationell och internationell nivå hittills varit otillräcklig har varje förändring i positiv riktning potential att påverka andra processer och bidra till en sammantaget ökad progression. Mer progressiva regleringar på supranationell nivå förändrar de nationella regleringarna, och de nationella regleringarna har potential att påverka på supranationell nivå.

Inom den kritiska miljörättsvetenskapliga diskursen har det diskuterats huruvida hållbar utveckling alls är ett progressivt begrepp eller om det till och med bidrar till att förvärra miljökriserna.[113] På ett liknande sätt har internationell miljörätt kritiserats för att underlätta exploatering snarare än att hindra den.[114] Nyttan med förslag om naturens rättigheter och mer ekocentriska paradigm har också ifrågasatts från olika håll.[115] De kritiska diskussionerna är förstås nödvändiga för att utveckla mer effektiva juridiska lösningar. Ibland tenderar de dock att bli väl enkelspåriga i sina strävanden efter det slutgiltiga radikala paradigmskifte som ska kunna lösa klimatfrågan en gång för alla. Klimatregleringarnas komplementära karaktär visar istället att progressionen i det nationella, regionala eller globala klimatarbetet inte är beroende av ett gemensamt enhetligt ramverk. Det verkar helt enkelt vara meningsfullt att använda existerande konstitutionella klimatregleringar och arbeta för förändringar på alla fronter för att samhället som helhet ska präglas av en succesivt bättre klimatpolitik.

3.4 Obestämbar rätt

Om verkligheten består av sammanflätade processer blir tillvaron lik en väv, ett trassel eller en flod av relationer mellan processer som kontinuerligt utvecklas och samskapar rumtiden. Rumtiden blir därmed en produkt av samma flöde av sammanvävda relationer som produceras i rumtiden snarare än en bakgrund eller en arena där allting utspelar sig.[116] Att närma sig verkligheten som ett flöde av relaterade processer innebär därmed också att allt, inklusive rummet självt, befinner sig i ett konstant blivande, en kontinuerlig morfogenes.[117] Ett enskilt fenomen kan därför förstås som en specifik vibrerande tillblivelse av ansamlingar, veck, intensiteter, virvlar, eller kanske någon sorts trasselkluddar i rumtidens pågående vävande eller flöde. Eftersom ett fenomen samskapas av ett otal relationer med andra processer måste förutsägelser om fenomenets framtid inbegripa förutsägelser om hur andra fenomen kommer påverka fenomenet i fråga. Därtill påverkas fenomen av de observationer och beskrivningar som görs av dem.

Att allt befinner sig i konstant rörelse, och allt konstitueras av relationer, leder fram till idén att fenomen i grunden även konstitueras av obestämbarhet.[118] Det går att göra förutsägelser som med olika grad av precision och sannolikhet beskriver hur ett fenomen kommer att te sig, och likaså går det att i efterhand rekonstruera vad som faktiskt har hänt, men exakt vad ett fenomen består av i nuet går inte helt att fastställa. Thomas Nail beskriver obestämbarhet som nå-

[113] L J Kotzé och S Adelman (n 96).
[114] L J Kotzé m.fl. (n 35).
[115] För en översikt, se Burdon (n 31).

[116] Se t.ex. D Massey, *For Space* (Sage 2002).
[117] Se G Stenseke Arup, 'A legal geography of wolves in Swedish landscapes: a morphogenetic approach' [2025] 3 Journal of Property Planning, and Environmental Law.
[118] Nail (n 59).

got som saknar distinkta, definitiva gränser och saknar en positiv närvaro.[119] Något som är obestämbart kan därför inte befinna sig i ett tillstånd av varande, samtidigt som det heller inte är helt frånvarande. Något som är obestämbart är snarare i en kontinuerlig blivandeprocess, relaterat till andra blivandeprocesser.

En konsekvens av att rätten konstitueras av förändringar och relationer är alltså att den också i grunden är obestämbar. Om en norm skapas av en mångfald av förändringar som konstitueras av sina relationer med andra förändringar kan den inte ha en given betydelse i ett givet ögonblick. Om vi tänker att den konstitutionella rätten kontinuerligt skapas i interrelaterade förändringsprocesser är det alltså i grunden inte möjligt att med exakthet säga vad konstitutionen säger i en viss fråga vid ett givet tillfälle. Vi kan veta exempelvis hur HD eller HfD har dömt, hur lagstiftaren tänkte, och utifrån det försöka förutsäga hur en domstol kommer döma. Likaså kan vi undersöka hur riksdag, regering eller myndigheter formellt och rent praktiskt har förhållit sig till klimatkrav av konstitutionell karaktär, och med hjälp av det försöka förutsäga hur de kommer att agera, eller vad som skulle hända om de handlade på ett sätt som står i strid med vissa regleringar.[120] Vad Sveriges konstitution egentligen består av i ett givet ögonblick verkar dock bara kunna rekonstrueras i efterhand.

Att exempelvis 1 kap. 2 § regeringsformen i grunden består av relationer mellan olika förändringsprocesser innebär alltså i sig att paragrafen saknar en bestämd betydelse. Ambivalensen kring paragrafens betydelse; meningsfull men inte bindande, tolkningsgrund men inte om regler är klara, är ett uttryck för denna grundläggande obestämbarhet. Som beskrevs i avsnitt 3.2 är paragrafen exempelvis sammanvävd med diverse diskurser kring begreppet hållbar utveckling. Även betydelsen av styckets andra begrepp kan dock förstås som i grunden obestämbara. I sin nuvarande lydelse innehåller stycket till exempel begreppen ”det allmänna” och ”främja” som tolkats som alltför vaga för att implicera handlingsregler.[121] Vi kan dock inte med säkerhet veta om dessa begrepp även i framtiden kommer anses vara vaga. Det borde exempelvis inte vara oklart huruvida regeringen inbegrips i ordet det allmänna eller ej (särskilt inte i regeringsformen) och ordet främja är heller i sig inte nödvändigtvis särskilt vagt. En regering som för en politik som uttryckligen motverkar en hållbar utveckling måste rimligtvis kunna anses ha frångått ska-kravet att främja en hållbar utveckling och om regeringen tydligt frångår målsättningarna borde de väl kunna anses handla i strid med paragrafen? Det vore därför inte orimligt om den tolkning av 1 kap. 2 § 3 st. regeringsformen som Jonas Ebbesson argumenterar för, att grundlagsstadgandet ”bör fungera som ett hinder mot en sänkning av den rättsliga miljöskyddsnivån” skulle få ett större konstitutionellt genomslag i framtiden.[122]

Rättens obestämbarhet framträder förstås tydligare ju mer oklar en rättsfråga verkar vara men obestämbarheten präglar också mindre oklara frågor. Även den konstitutionella betydelsen av EU:s klimatramverk, som ofta framhålls som de skarpaste klimatregleringarna, präglas i grunden av obestämbarhet.

[119] A.a.

[120] Därtill kan vi förstås argumentera för att våra offentliga organ bör handla på ett visst sätt. Det är förvisso juristens uppgift att systematisera och tolka lagen på ett sätt som gör den användbar. I det ingår att beskriva hur rätten tillämpats, förutsäga hur den kan komma att tillämpas och att argumentera för vissa lösningar.

[121] Se t.ex. A Eka, ’Svensk Juristtidning och statsrätten’ i S Strömberg m.fl. (red.) Svensk juristtidning 100 år (Iustus förlag 2016) 369.

[122] J Ebbesson, *Miljörätt* (5:e upplagan, Iustus 2023) 195. Se även (n 67).

EU antog 2021 ett ambitiöst klimatpolitiskt ramverk med en klimatlag som bland annat inkluderade ett klimatmål om att minska växthusgasutsläppen med minst 55 procent till år 2030 jämfört med år 1990.[123] Om EU-kommissionen i sin årliga bedömning av medlemsstaternas klimatarbete finner att Sverige inte gör tillräckliga framsteg i sitt arbete för att nå EU:s klimatmål ska kommissionen kräva att regeringen lägger fram en plan med korrigerande åtgärder som kommissionen sedan bedömer och yttrar sig över.[124] EU:s klimatmål för en enskild medlemsstat kan också höjas om det 2027 eller 2032 framkommer att medlemsstaten under ett visst år överskridit den årliga utsläppstilldelningen.[125] För att uppfylla målen kan en medlemsstat också under vissa förutsättningar köpa klimaträtter från andra medlemsländer.[126] Utöver de bindande klimatmålen har själva institutionaliseringen av ett progressivt klimatarbete ansetts vara en framgång i unionens klimatarbete.[127]

En egentlig sanktion mot en medlemsstat som inte uppnått de utsläppskrav som uppställs blir dock troligtvis aktuell först om det konstaterats i slutredovisningen efter 2032 att landet faktiskt missat utsläppsmålen för perioden 2021–2030. EU:s klimatramverk tvingar alltså inte per automatik medlemsstaterna till att driva en progressiv klimatpolitik. Som beskrevs i artikelns inledning hindrades exempelvis inte Tidöregeringen från att 2022 gå till val på exempelvis sänkta drivmedelsskatter, sänkt reduktionsplikt och sänkt flygskatt, att genomföra detta under mandatperioden, samt att sammantaget driva en politik som bidrar till att Sveriges utsläpp ökat.[128]

Inte heller rättspraxis kan radera obestämbarheten från rättsregler. Vi vet exempelvis hur Høyesterett dömde i klimasöksmålet, hur HD dömde i Auroramålet och hur Europadomstolen dömt i Klimaseniorinnen och andra fall, men vi kan inte med säkerhet veta hur de kommer att döma i liknande frågor som uppstår om ett, två, tio eller tjugo år. Framförallt är det oklart vilken konstitutionell betydelse den här sortens rättsprocesser får. Det empiriska underlaget för klimatdomars faktiska påverkan på klimatpolitik och utsläppsreduceringar är relativt svagt.[129] Elizabeth Fisher har kritiserat den miljörättsvetenskapliga litteraturen kring klimaträttegångar för att felaktigt tolka positiva domar ”like a spear that will take us from the high carbon present to a low carbon future”.[130] Manueal Niehaus och Pasquale Viola tecknar mer nyanserade bilder i sina monografier om klimatkonstitutionalism där de beskriver hur klimaträttegångar utgör en global juridisk rörelse som sammantagna, och tillsammans med andra klimaträttsliga processer, kan bidra till att skapa mer klimatvänliga juridiska paradigm som i sin tur kan påverka klimatpolitiken.[131]

Det finns någonting hoppfullt i att betrakta konstitutionen som obestämbar eftersom det innebär att det inte är givet på förhand vilken tyngd konstitutionella argument har. Det innebär dock även att det är svårt att bedöma vilken styrande effekt de mål och regleringar som finns

[123] Och som en konsekvens av den uppdaterade LULUCF-förordningen har klimatmålet i praktiken höjts till 57 %. Se Persson 2025 (n 3).
[124] EU-förordning 2018/842 (ansvarsfördelningsförordningen) art 8.
[125] EU-förordning 2018/842 (ansvarsfördelningsförordningen) art 9.
[126] EU-förordning 2018/842 (ansvarsfördelningsförordningen) art 5.
[127] Kulovesi m.fl. (n 52).
[128] Se (n 1 och 3).
[129] Bétaille och Chapron (n 50); J Peel, A Palmer och R Markey-Towler, *Review of literature on impacts of climate litigation* (Children's Investment Fund Foundation Report, 2022). M Sato, G Gostlow, C Higham, J Setzer och F Venmans, 'Impacts of climate litigation on firm value' (2024) 7 Nature Sustainability 1461.
[130] Fisher (n 50).
[131] Niehaus (n 43); Viola (n 43).

har på den politik som förs. Inte minst är det svårt att säkert säga huruvida åtgärder vidtas på grund av konstitutionella klimatkrav eller om de är uttryck för politik som hade förts i vilket fall. Obestämbarheten innebär dock att det är meningsfullt att fortsätta använda och utveckla konstitutionella argument och modeller. Även om det inte går att veta vad som kommer att fungera, ökar sannolikheten att något krav kommer att få genomslag ju fler fronter man arbetar på. När ett krav får genomslag på ett ställe ökar sannolikheten för att det ska få genomslag någon annanstans. Så småningom kanske så många förändringar har skett att det börjar likna ett paradigmskifte.

3.5 Den samlade bilden

Den processfilosofiskt inspirerade bild jag försökt teckna i det här avsnittet innebär alltså att de konstitutionella klimatregleringarna i grunden är föränderliga, relationella och obestämbara. Regleringarna förändras inte enbart genom att de skrivs om eller tolkas på olika sätt, de får också kontinuerligt olika betydelser i olika sammanhang. Att klimatregleringarna är sammanflätade med varandra från lokal och nationell, till internationell nivå innebär att de nationella lagarna delvis får sin betydelse genom internationella regleringar och att internationella regleringar delvis får sin mening genom lokala tillämpningar. Att de konstitutionella klimatkraven i grunden består av mångfalder av relaterade förändringsprocesser innebär att de är i grunden obestämbara och inte kan ha en given betydelse i ett givet ögonblick. En observation jag gör är också att den konstitutionella klimaträtten vare sig beskriver, styr eller reglerar den offentliga maktutövningen. Snarare verkar den utgöra en aspekt bland andra som politikerna förhåller sig till.

4. Avslutning

Floran av interrelaterade förändringsprocesser i den nuvarande konstitutionella klimaträtten sätter egentligen inte särskilt vaga ramar för riksdagens och regeringens klimatarbete. Det bör inte råda några tvivel om att Tidö-regeringens klimatpolitik inte når upp till kraven i delar av Parisavtalet, Klimatlagen, 1 kap. 2 § 3 st. regeringsformen och EU:s klimatramverk,[132] men den konstitutionella betydelsen av regleringarna är inte helt given. Även om regleringarna har påverkat, är det än så länge svårt att se i vilken utsträckning de faktiskt har styrt klimatpolitiken. Samtidigt är de knappast betydelselösa. De återkommer i politiska debatter, i lagstiftningsarbetet, i arbetet på myndigheter, i kommuner och regioner och får betydelse i näringslivet och i samhället i stort.[133] För tillfället verkar det alltså som att klimatregleringarnas funktion inte främst är som tvingande regler eller juridik att använda i konstitutionella rättsprocesser. Istället verkar de påverka den klimatpolitiken på mer indirekta sätt.

Det är i vilket fall tydligt att det finns ett antal konstitutionella argument för att riksdagen och regeringen bör driva en mer ambitiös klimatpolitik. Parisavtalet är ratificerat av Sverige och kräver stora utsläppsminskningar varje år. Den europeiska såväl som den svenska klimatlagen, det klimatpolitiska ramverket och klimatmålen ställer likaså tydliga krav på utsläppsminskningar. Europadomstolens praxis bör få genomslag även i Sverige och målsättningen i 1 kap. 2 § 3 st. regeringsformen är inte tänkt att vara så meningslös att riksdagen helt kan strunta i den och driva en politik som går på tvärs med evidens. De konstitutionella klimatkraven kan användas, och används, av och gentemot myndigheter, av och gentemot politiken. Även

[132] Se (n 1 och 3).
[133] Se avsnitt 2.3.

om vi inte kan veta när, hur och var kraven får genomslag så har de potential att påverka det konstitutionella klimatet i positiv riktning och bör användas som verktyg i klimatarbetet. Förändring på en nivå får återverkningar på andra nivåer och det är inte givet på förhand vilka förändringar som kommer att leda till störst genomslag.

En framgångsrik klimatkonstitutionalism verkar förvisso inte vara beroende av att manifesteras i en viss form, som specifika paragrafer i grundlagen eller banbrytande prejudikat. Men eftersom vår materiella konstitution uppenbarligen redan innehåller en hel del klimatkrav skulle det heller inte behöva vara ett särskilt radikalt steg att införa en skrivning i regeringsformen som beskriver dessa krav. Att den konstitutionella rätten präglas av en grundläggande obestämbarhet innebär förstås inte att det är meningslöst att öka förutsebarheten i rättssystemet genom att ha grundlagar som beskriver vår konstitution så bra som möjligt. På samma sätt innebär inte insikten att ett lands materiella konstitution aldrig kan vara helt och hållet nationell att nationella grundlagar i sig är meningslösa. Snarare pekar det faktum att grundlagars betydelse förändras genom processer utanför Sverige på betydelsen av att de nationella regleringarna uppdateras kontinuerligt. Om grundlagarna inte längre ger uttryck för det rådande konstitutionella klimatet riskerar de ju att uppfattas som obsoleta. En grundläggande ambition när regeringsformen skrevs var ju just att beskriva statsskicket på ett adekvat sätt.[134]

Jag tycker dock att det för tillfället verkar vara mer meningsfullt att använda konstitutionella argument på så många fronter som möjligt än att vänta på att en stor konstitutionell reform på nationell eller internationell ska inträda. De klimatregleringar med konstitutionell betydelse som redan existerar verkar ha viss potential att forma juridiska argument som kan påverka utövandet av den offentliga makten. Ett första steg mot en mer radikal svensk klimatkonstitutionalism skulle alltså kunna vara att arbeta för att de redan existerande regelverken tas på större allvar.

[134] O Petersson, 'Så hur blev det? En utvärdering av 1974 års regeringsform' i T Möller m.fl. *En författning i tiden – Regeringsformen under 50 år* (Medströms bokförlag 2024) 334.